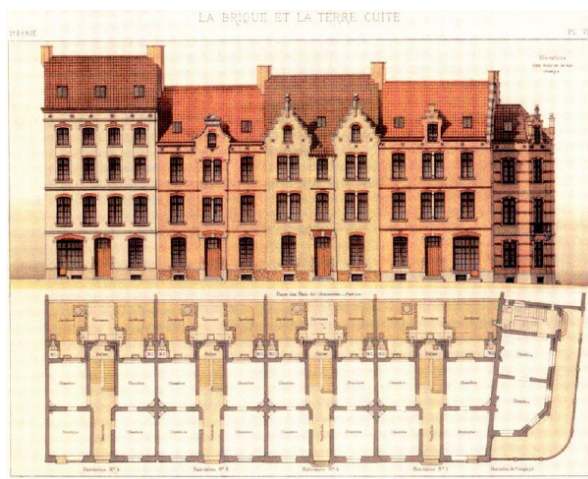

Figuur 1: Voorstelling van bescheiden huizen in het Brusselse woningenbestand gebouwd voor 1945.

Figuur 2: Stedelijke distributie van bescheiden huizen voor 1914

Figuur 3: Bescheiden arbeidershuizen, te Laken
Bron: G.Ledent

Voorwoord

«Tijdens de negentiende eeuw heeft de leidende klasse veel aandacht voor de woningen van de volksklasse. De burgerij probeert sociale onrust te voorkomen door de volksklasse van haar te laten afhankelijk. Het wonen wordt dan een van de hefboomarmen van dit beleid. De heersende klasse probeert om de bescheiden bevolkingsgroepen in een bepaalde richting te sturen, door hen een uniek en eigen woonmodel op te dringen.»

Bron: G. Ledent

Door de toenemende industrialisering van het begin van de negentiende eeuw trekt een groot aantal arbeiders naar Brussel. De uitbreiding van de stad wordt in die periode door de ommuringen tegengehouden en het gebrek aan terreinen langs de straat wordt voelbaar. Dat leidt al snel tot de bouw van bescheiden woningen aan de binnenkant van huizenblokken, in de vorm van doodlopende straten. Er komen steeds meer van die doorlopende straten tijdens de eerste helft van de negentiende eeuw, vooral in de buitenwijken in de omgeving van de industriegebieden. Die doodlopende straten duiken vervolgens in grote aantallen op in de randgemeenten, vooral langs steenwegen op al bebouwde weggedeeltes. Tot in 1844 is er namelijk geen gemeentelijke controle op gebouwen aan de binnenkant van huizenblokken, waardoor rijke industriëlen of eigenaars die terreinen kunnen beheren.

De toegang tot elke woning gebeurt via de het steegje of de doodlopende straat. De vorm en de grootte daarvan zijn voornamelijk afhankelijk van de perceelstructuur. De meeste doodlopende straten zijn relatief smal: tussen 2,5 en 3 meter.

Vanaf 1860¹, worden die arbeidersgezinnen omwille van grote sanerings- en verfraaiingswerkzaamheden onteigend en naar gebieden buiten de Vijfhoek verdreven, steeds vaker naar de verre grenzen van de stadsrand.

Het duurt tot de komst van de sociale spanningen, de grote cholera-epidemie van 1866 en de opkomst van de hygiënenormen vooraleer de burgerij zich bekommert om de woonomstandigheden van de arbeiders en diverse initiatieven voor hen uitwerkt.

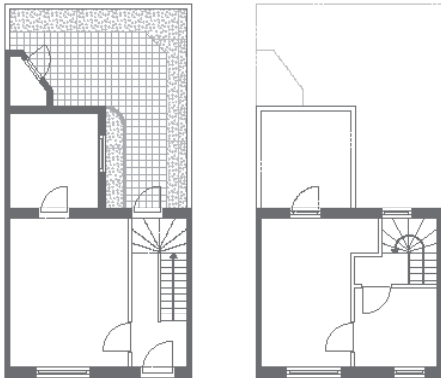
In 1867 et 1889², worden de eerste wetten rond arbeiderswoningen door het parlement goedgekeurd.

De wet van 1889 bevordert de bouw van goedkope woningen en het eigen woningbezit voor arbeiders. Privéondernemingen en gemeenten investeren in dat type woningen. De wet maakt de uitbouw van verschillende haarden mogelijk, zoals de Schaarbeekse Haard of de Haard van Sint-Gillis, die aan de basis liggen van een reeks gemeenschappelijke stedelijke wooneenheden.

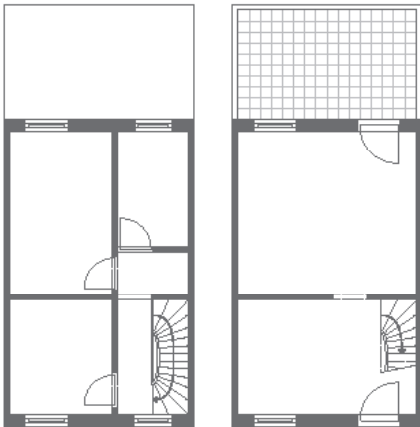
De wet van 9 augustus 1889 met betrekking tot het woningbeleid zorgt voor een omschakeling in de filosofie van de arbeiderswoning in Brussel. Die wet heeft betrekking op de eengezinswoning en bevordert het eigen woningbezit. Er is een duidelijke wens om arbeiderswoningen af te zonderen. Men probeert groeperingen te vermijden die de openbare orde zouden kunnen verstoren. Om sociale uitpattingen te voorkomen en deze bevolkingsgroep te kunnen controleren, beslist de heersende klasse om de arbeiderswoningen in kleine groepen opnieuw in bestaande wijken te

¹ De wet van 1 juli 1858 maakt de onteigening van woningen omwille van de sanering van krotten mogelijk. De wet van 15 november 1867 breidt het onteigeningsrecht uit tot alle verbeterings- en verfraaiingswerkzaamheden. Deze wet wordt veelvuldig toegepast voor de verwezenlijking van de stedenbouwkundige projecten van Leopold II.

² Ten gevolge van een grote algemene staking voert de regering in 1886 een grootschalig onderzoek uit met de bedoeling om de werkgelegenheid, de arbeidsomstandigheden en de materiële, geestelijke en intellectuele toestand van de arbeiders te bestuderen. Naar aanleiding daarvan wordt er in augustus 1889 een nieuwe wet aangenomen om de bouw van goedkope woningen te bevorderen en om arbeiders eigenaar te maken.

Figuur 4:
Bescheiden arbeidershuis – woonkamer en bijlagen
Bron : M.SMETS, *L'Avènement de la cité-jardin en Belgique, Histoire de l'habitat social en Belgique de 1830 à 1930*, Edition Pierre Mardaga, Bruxelles, 1977

Figuur 5:
Bescheiden arbeidershuis – twee woonkamers

Figure 6:
Bescheiden huizen – Jan Deraeck straat - 1150 Brussel

integreren. Die afzonderingswens vertaalt zich in het overbrengen van het formele karakter van de individuele burgerlijke woning naar de volkswoning. Het typeplan dat wordt aanbevolen door het Congres voor openbare hygiëne van 1852 stelt het volgende voor: een ingang, twee vertrekken en een bijgebouw op de benedenverdieping, twee slaapkamers op de eerste verdieping en een zolder die soms als mansardekamer onder het dak is ingericht.

Volgens de analyse van het woningbestand die plaatsvond in het kader van het project B³-RetroTool op basis van de kadastrale legger nr. 212AM (situatie op 01.01.2012), vertegenwoordigen de bescheiden vooroorlogse huizen ongeveer 8% van het Brusselse woningbestand van vóór 1945.

Algemene omschrijving

De percelen van dit woningtype zijn zeer beperkt. Het perceel van een bescheiden huis is ongeveer 5 meter breed en 11 meter diep.

Bijgevolg zijn deze woningen, die gebaseerd zijn op het herenhuismodel, herleid tot de meest eenvoudige vorm van een of twee achter elkaar liggende ruimtes met relatief gelijke traveeën.

Bescheiden huizen hebben twee niveaus: de benedenverdieping en de eerste verdieping. De eerste verdieping bevindt zich gedeeltelijk onder het dak.

De meeste bescheiden huizen van vóór 1914, vooral de huizen in de doodlopende straten, werden tijdens de grote saneringswerkzaamheden van 1860 tot 1890 afgebroken.

Vandaag vinden we nog enkele doodlopende straten met dit type woningen terug in wijken in de omgeving van de Zavel, tussen de Minimenstraat en de Hoogstraat.

Ligging in de stad

Deze bescheiden huizen liggen in smalle straten, steegjes of doodlopende straten in de industriegebieden van de buitenwijken binnen de stadsmuren of in bepaalde wijken in de Brusselse rand.

Ruimtelijke indeling/programma

Het bouwprofiel van een bescheiden huis ziet er als volgt uit:

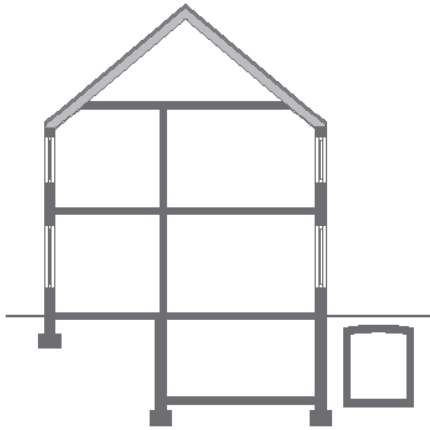
- een gevelbreedte tussen 4,8 en 5,5 meter;
- een diepte tussen 5 en 8 meter, afhankelijk van het aantal achter elkaar liggende ruimtes;
- een gevel met een goothoogte van maximaal 6 meter.

Bescheiden huizen hebben twee niveaus: de benedenverdieping en de eerste verdieping. De eerste verdieping bevindt zich in de meeste gevallen gedeeltelijk onder het dak.

De benedenverdieping is met slechts één trede verhoogd ten opzichte van het niveau van de weg en de plafonds zijn meestal niet hoger dan 3 meter.

Sommige woningen beschikken op een deel van de oppervlakte over een niet-verlichte kelderruimte in de kelderverdieping.

Bescheiden huizen zijn meestal uitgebreid met een of twee bijgebouwen op de binnenplaats, namelijk de keuken en de sanitaire voorzieningen. Deze bijgebouwen staan op het-

Figuur 7: Bescheiden huis - sectie

zelfde niveau. Soms is boven op de bijgebouwde keuken een tweede niveau gebouwd dat als slaapkamer is ingericht (in het verlengde van de grootste slaapkamer).

Bij huizen met twee achter elkaar liggende ruimtes is de keuken in de woning opgenomen.

Doorgang en trap

De toegang tot het bescheiden huis gebeurt via een drempel die met een trede verhoogd is ten opzichte van het niveau van de weg.

Afhankelijk van de breedte van de staatgevel, biedt de voordeur ofwel toegang tot een inkomhal, ofwel rechtstreeks tot het eerste woonvertrek.

De trap naar de eerste verdieping is van hout. Die gebalanceerde trap bevindt zich in de inkomhal of in het eerste woonvertrek.

Bouwsysteem

Het bouwsysteem van bescheiden huizen is gebaseerd op dat van herenhuizen, maar is veel beperkter. De tussenliggende muren zijn geen draagmuren. Ze zijn opgetrokken met bakstenen uit de streek.

De vloeren van de verdieping steunen op de gevels en de binnenmuren, op loodrechte balken ten opzichte van de straat. De vloerbalken liggen op 35 tot 40 cm van elkaar.

De gevelmuren zijn 36 cm dik ter hoogte van de benedenverdieping en 28 cm ter hoogte van de eerste verdieping.

Gevels en materialen

De straatgevel is herleid tot de meest eenvoudige vorm. Die bestaat uit zichtbare bakstenen of is bepleisterd.

Er zijn weinig versieringselementen: ondermuur, dorpel en soms strook van natuursteen, houten ramen ...

Het raam aan de straatkant op de benedenverdieping is soms voorzien van een luik.

In de eerste huizen is de vloer van de benedenverdieping nog van gravel.